

การวัดจริยธรรม MEASUREMENT OF ETHICS

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ในตะวัน กำหอบ

การวัดจริยธรรม MEASUREMENT OF ETHICS

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ในตะวัน กำห่อม

การวัดจริยธรรม

ผู้เขียน	ผศ. ดร. ในตะวัน กำห่อม
บรรณาธิการบริหาร	จุฑาทิพย์ สุกาญจนาศรชัย
ผู้ช่วยบรรณาธิการบริหาร	กฤษกาญจน์ โป้ฟ้า
บรรณาธิการ	สารินี สาณะเสน
กองบรรณาธิการ	ชุติมา สัมพันธ์
ศิลปกรรม	พลิษฐ์สัทคุณ จุลละมณฑล, วีรตล อารังวิชัย

หนังสือเล่มนี้สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับเพิ่มเติม) พ.ศ. 2558

Copyright © 2022 ห้ามนำส่วนหนึ่งส่วนใดของหนังสือเล่มนี้เพื่อเป็นการผลิตใหม่ ห้ามทำซ้ำ ห้ามทำการละเมิดลิขสิทธิ์ด้วยการส่งเนื้อหาสาระสำคัญ ทั้งทางอิเล็กทรอนิกส์หรือรูปแบบต่างๆ รวมถึงการถ่ายเอกสาร การทำสำเนา การเก็บข้อมูลในทุกรูปแบบ โดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ในตะวัน กำห่อม.

การวัดจริยธรรม.-- นนทบุรี : สยามจุลละมณฑล, 2568.

366 หน้า.

1. จริยธรรม. I. ชื่อเรื่อง.

170

ISBN: 978-616-94710-2-8

พิมพ์ครั้งที่ 1 มกราคม 2568

พิมพ์และจัดจำหน่ายโดย

บริษัท สยามจุลละมณฑล จำกัด

เลขที่ 98/28 ถนนเกตุอำพัฒนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110

โทร. 063 451 9359, 061 519 3641, 092 425 5229 www.siamclmt.com

Email: siamclmtcenter@siamclmt.com

ราคา 366 บาท

คำนำสำนักพิมพ์

หากจะตัดสินคุณค่าของพฤติกรรมมนุษย์ ว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง-ไม่ถูกต้อง สมควร-ไม่สมควร ดี-ไม่ดี ตามระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคมหรือไม่ อย่างไร มาตราวัดที่เป็นเกณฑ์ชี้ได้ก็คือ “จริยธรรม” นั่นเอง ถ้าคนในสังคมนั้นปฏิบัติตามกติกา ประพฤติตนถูกต้องเหมาะสม เป็นที่ยอมรับ สังคมนิยมชมชอบ ก็พอตัดสินได้ว่าคนคนนั้นเป็นผู้มีจริยธรรมสูงมากกว่าคนที่ประพฤติตนไปในทางไม่สมควร ไม่ถูกต้อง หรือสร้างความเสื่อมเสีย เบียดเบียนผู้อื่นในสังคม

อย่างไรก็ตาม จริยธรรมก็เป็นลักษณะทางจิตใจที่เป็นนามธรรม ไม่อาจวัดหรือสังเกตได้โดยตรง สามารถเปลี่ยนแปลงได้ แล้วแต่เวลาและสถานการณ์ การใช้ความรู้สึกตัดสินจึงอาจเกิดความไม่เป็นกลาง “การวัดจริยธรรม” จึงจำเป็นต้องมีการวัดอย่างมีมาตรฐาน ไม่เช่นนั้นก็อาจได้ผลที่คลาดเคลื่อน ไม่ตรงตามความเป็นจริง

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมา ตำรา “การวัดจริยธรรม” เล่มนี้ จึงเหมาะสมยิ่งสำหรับผู้สนใจศึกษาทางด้านจริยธรรม ด้วยเนื้อหาที่ครอบคลุม ปูพื้นฐานตั้งแต่แรกเริ่ม บอกทุกสิ่งที่คุณควรรู้ตามหลักเกณฑ์และเครื่องมือวัดผลที่มีคุณภาพ เนื้อหาครบถ้วนทั้งภาคทฤษฎี และปฏิบัติ ทำให้ผู้อ่านสามารถนำตัวอย่างในตำราไปใช้ในการสอบวัดทางจริยธรรมได้จริง

ทางผู้จัดพิมพ์หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ตำรา “การวัดจริยธรรม” จะเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ เพื่อให้ผู้ศึกษานำไปพัฒนาต่อยอดในการเรียนการสอน และการศึกษาพัฒนาทางด้านจริยธรรมต่อไป

สำนักพิมพ์สยามจุลละมณฑล

คำนำผู้เขียน

การวัดจริยธรรมเป็นหัวข้อที่มีความสำคัญและจำเป็นในสังคมปัจจุบัน เนื่องจากจริยธรรมมีบทบาทในการกำหนดพฤติกรรมและการตัดสินใจของบุคคลในทุก ๆ ด้านของชีวิต การพัฒนามาตรฐานและเครื่องมือในการวัดจริยธรรมจึงเป็นเรื่องที่ควรให้ความสำคัญ เพื่อให้วัดผลและประเมินผลได้อย่างมีประสิทธิภาพและเที่ยงตรง

การวัดจริยธรรมไม่เพียงแต่ช่วยให้เราทราบถึงระดับจริยธรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล แต่ยังช่วยให้เราระบุจุดแข็งและจุดอ่อนในด้านจริยธรรมของแต่ละบุคคลได้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและการพัฒนาสังคมโดยรวม นอกจากนี้ การมีเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการวัดจริยธรรมยังช่วยส่งเสริมการศึกษาและการอบรมในด้านจริยธรรม ทำให้บุคคลมีจิตสำนึกที่ดีและมีพฤติกรรมที่เหมาะสมในสังคม

เราจะได้กล่าวถึงความหมายและความสำคัญของการวัดจริยธรรม รวมถึงแนวทางและวิธีการที่ใช้ในการวัดจริยธรรมในบริบทต่าง ๆ ด้วยความหวังว่าจะนำเสนอข้อมูลและแนวคิดที่มีประโยชน์แก่ผู้อ่านในการทำความเข้าใจและพัฒนาจริยธรรมในสังคมของเรา ลักษณะการเขียนตำราเล่มนี้มุ่งวางพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเชิงวิชาการและนำไปปฏิบัติได้จริง จึงมีทั้งทฤษฎี หลักการ คำอธิบาย ข้อแนะนำ และตัวอย่าง ผู้เขียนเชื่อว่าผู้ที่สนใจอ่านตั้งแต่ต้นจนจบแม้เพียงเที่ยวเดียวก็จะเกิดความเข้าใจและมองเห็นแนวทางในการสอบวัดจริยธรรมได้ อย่างไรก็ตาม การลงมือปฏิบัติจริงและการฝึกบ่อย ๆ ก็จะช่วยทำให้ประสบความสำเร็จได้มาก

อนึ่งความรู้ที่ปรากฏในตำรานี้ได้มาจากคุณครู อาจารย์ ที่เคยอบรมสั่งสอน รวมทั้งความรู้จากเอกสารตำราซึ่งเขียนโดยผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ ที่ได้อ้างอิงและมีได้อ้างถึงในตำราเล่มนี้ ผู้เขียนระลึกในพระคุณด้วยความเคารพ

คุณความดีของตำรานี้หากจะมีบ้างขอได้เป็นผลดีสนองต่อท่านผู้มีพระคุณ
ดังกล่าว หากมีข้อบกพร่อง สมควรแก้ไข ผู้เขียนขอน้อมรับการชี้แนะด้วยความคารวะ
ขอส่งความปรารถนาดีมายังทุกท่านที่มุ่งหวังสร้างเสริมคุณภาพของ
เยาวชนและสังคมไทย ด้วยความแน่วแน่ เสียสละ

ในตะวัน กำหม่อม

ตุลาคม 2567

คำนิยาม

ตำรา “การวัดจริยธรรม” โดย ผศ. ดร.โนตะวัน กำหอม เล่มนี้ มีเนื้อหาสำคัญเกี่ยวกับวิธีการสร้างและวิธีการใช้เครื่องมือวัดจริยธรรมต่าง ๆ โดยมีรากฐานทางทฤษฎีและการวิจัยมาประกอบ ตำรานี้จะช่วยให้ผู้ที่ศึกษาเข้าใจความหมายและพัฒนาการทางจริยธรรมในมนุษย์ สามารถที่จะนำเอาเครื่องมือที่มีอยู่แล้วมาใช้อย่างเหมาะสม นอกจากนั้นยังช่วยให้ผู้อ่านสร้างเครื่องมือวัดจริยธรรมเฉพาะกิจขึ้นใช้ได้เองอย่างมีมาตรฐานทางวิชาการที่ยอมรับได้ด้วย

ความเจริญของวิชาการหรือศาสตร์ใดจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อวิชานั้นมีผู้คิดประดิษฐ์หรือค้นพบวิธีการวัดลักษณะที่ต้องการศึกษาได้อย่างเป็นที่ยอมรับ นอกจากนี้การพัฒนาศาสตร์โดยใช้วิชาการเป็นหลักนั้นจะกระทำได้ด้วยการนำความรู้จากการวัดและการวิจัย ตลอดจนทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาใช้ประกอบกัน ตั้งแต่การวัดเพื่อให้ทราบระดับพื้นฐานของบุคคล ตลอดไปจนถึงการวัดเพื่อประเมินผลการพัฒนานั้น จะเห็นได้ว่าการวัดเป็นกิจกรรมที่สำคัญอย่างยิ่ง

วิชาการทางด้านจริยธรรมนี้ อยู่ในขอบข่ายของจิตวิทยา และพฤติกรรมศาสตร์ ตลอดจนศึกษาศาสตร์ ในปัจจุบันมีผู้สนใจจริยธรรมทั้งในแง่วิชาการและการประยุกต์ใช้ เพื่อพัฒนาบุคคลและสังคมไทยเป็นอันมาก แต่สิ่งที่มีมักจะขาดไป คือ เครื่องมือวัดที่เข้ามาตรฐาน หรือความสามารถของนักวิชาการที่จะสร้างเครื่องมือวัดทางจริยธรรม ฉะนั้นตำรา “การวัดจริยธรรม” ซึ่งเขียนขึ้นโดยผู้มีความเชี่ยวชาญชำนาญในเรื่องนี้อย่างต่อเนื่องมากกว่า 10 ปี โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โนตะวัน กำหอม ได้รวบรวมเอกสารตำราของบรมครูในด้านจริยธรรมไว้มากมาย

ตำราเล่มนี้เป็นแบบอย่างที่ดีของการเขียนตำราสำหรับใช้ในประเทศไทย เพราะนอกจากผู้เขียนจะได้ประมวลเนื้อหาทางวิชาการสากลที่ก้าวหน้าและทันสมัย มาเสนอแล้ว ผู้เขียนยังได้นำแนวคิดทางจริยธรรมในวัฒนธรรมไทย ตลอดจนผลงาน ของนักวิชาการมาใช้อย่างครบถ้วนด้วย ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านผู้ศึกษาเห็นประโยชน์ โดยตรงต่อบุคคลและสังคมไทย และจะช่วยให้ผู้ใช้ตำราเล่มนี้นำความรู้ไปปฏิบัติการ ทั้งทางด้านการวัด การวิจัย การสอน และการพัฒนาจริยธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพสูง

รศ. ดร.มังกร ทองสุขดี

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำสำนักพิมพ์	3
คำนำผู้เขียน	4
คำนิยม	6
สารบัญ	8
สารบัญตาราง	9
สารบัญภาพ	11
บทที่ 1 จริยธรรม	12
บทที่ 2 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม	40
บทที่ 3 ระดับจริยธรรม	72
บทที่ 4 เครื่องมือวัดจริยธรรม	90
บทที่ 5 การวิเคราะห์คุณภาพของเครื่องมือ	118
บทที่ 6 เครื่องมือวัดคุณลักษณะด้านความรู้ความคิด	174
บทที่ 7 เครื่องมือวัดจริยธรรมด้านเหตุผล	228
บทที่ 8 เครื่องมือวัดจริยธรรมด้านความรู้สึก	266
บทที่ 9 เครื่องมือวัดจริยธรรมด้านพฤติกรรม	304
บทที่ 10 ปัญหาและแนวทางแก้ไขการวัดจริยธรรม	332
บรรณานุกรม	350
ดัชนี	361
ประวัติผู้เขียน	364

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงความสอดคล้องระหว่าง จุดหมายของหลักสูตร จุดประสงค์ กลุ่มวิชา และจุดประสงค์รายวิชาสังคมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น เน้นทางด้านจริยธรรม	27
2 จุดมุ่งหมายของจริยธรรม	34
3 แสดงพัฒนาการทางจริยธรรมตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก	54
4 กลุ่มทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม ลักษณะทางจริยธรรม และ หลักการพัฒนาจริยธรรม	66
5 เปรียบเทียบระดับ-ขั้นของจริยธรรมตามแนวคิดหรือทฤษฎีต่าง ๆ	83
6 แสดงเทคนิคหรือเครื่องมือที่ใช้วัดจริยธรรมลักษณะต่าง ๆ	103
7 ผลการสอบวัดความรู้เชิงจริยธรรมนักเรียน 60 คน แยกเป็นกลุ่มสูง กลุ่มต่ำ	123
8 จำนวนผู้ตอบถูกในกลุ่มสูงและกลุ่มต่ำเมื่อมีจำนวนผู้ตอบกลุ่มละ 20 คน	128
9 ค่าคะแนนเฉลี่ยและความแปรปรวนของข้อคำถามแต่ละข้อในกลุ่มสูง	129
10 ค่าคะแนนเฉลี่ยและความแปรปรวนของข้อคำถามแต่ละข้อในกลุ่มต่ำ	130
11 ค่าคะแนนเฉลี่ยและความแปรปรวนของข้อคำถามแต่ละข้อในกลุ่ม สูงและกลุ่มต่ำ	132
12 ผลการตอบข้อสอบวัดความรู้เชิงจริยธรรมของนักเรียน 6 คน	134
13 ความถี่ในการตอบแต่ละระดับความเห็นในแต่ละข้อความ	136
14 การหาค่าสัดส่วน (p) และสัดส่วนสะสม (cp) จากความถี่	137
15 ตารางแมตริกแสดงจำนวนคนที่เลือกข้อความตามแนวตั้งมากกว่า แนวนอน	140
16 ตาราง f	141
17 ตาราง P	141

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
18 ตาราง Z	142
19 ผลการสอบความรู้ในเนื้อหาเชิงจริยธรรมครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2	148
20 ค่าที่คิดจากผลการสอบครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 เพื่อนำค่าไปหาค่า r_{tt}	148
21 การหาค่าต่าง ๆ เพื่อนำไปหาค่าความเชื่อมั่นโดยสูตร KR-20	152
22 การหาค่าต่าง ๆ เพื่อนำไปหาค่าความเชื่อมั่นโดยสูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา	155
23 การหาค่าต่าง ๆ เพื่อนำไปหาค่าความเชื่อมั่นโดยวิธีของฮอยด์	157
24 ผลการสอบเพื่อนำไปหาค่าความเชื่อมั่นแบบอิงเกณฑ์	160
25 ผลการสอบเพื่อนำไปหาค่าความเชื่อมั่นแบบอิงเกณฑ์	160
26 แสดงความถี่ของการเลือก	163
27 ผลการจัดอันดับของกรรมการสัมภาษณ์ 5 คน	166
28 จุดประสงค์และเนื้อหาที่เน้นความรู้เชิงจริยธรรม	177
29 ตัวอย่างจุดประสงค์และเนื้อหาที่เน้นความรู้เชิงจริยธรรม	178
30 ตัวอย่างตารางวิเคราะห์เนื้อหาและจุดประสงค์	217
31 สรุปการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	260
32 ชั้นของความรู้สึกและลักษณะข้อความที่แสดงถึงพฤติกรรมในแต่ละชั้น	276
33 แนวการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวัดจริยธรรมด้านความรู้สึก	296
34 แบบสังเกตการเกิดวินัยในตนเองของนักเรียน	313
35 แบบสำรวจพฤติกรรมเชิงจริยธรรม	320
36 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวัดพฤติกรรมเชิงจริยธรรม	326

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 กิจกรรมในกระบวนการเรียนการสอน	13
2 ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม	32
3 ยุทธวิธีเพื่อพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจและใช้เหตุผลเชิง จริยธรรมโดยการอภิปรายกลุ่ม	59
4 ปฏิจสงมุปาบท	64
5 การวัดทางจิตวิทยา	92
6 แสดงความสัมพันธ์ของคุณลักษณะที่เน้นปลูกฝังทั้งสามด้าน	96
7 ขั้นตอนการสร้าง-เลือกเครื่องมือวัดจริยธรรม	110
8 ขั้นตอนการใช้เครื่องมือเพื่อวัด ประเมินผลจริยธรรม	112
9 แสดงขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	257
10 รูปแบบการพัฒนาทางด้านความรู้สึกตามแนวคิดของบลูมและคณะ	271

บทที่ 1

จริยธรรม

“จริยธรรมคืออะไร สำคัญอย่างไร ทำไมจึงต้องมีการปลูกฝังสั่งสอนกันด้วย
นักวิชาการการศึกษาและนักวิชาการสาขาอื่น ๆ มีแนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมอย่างไร”

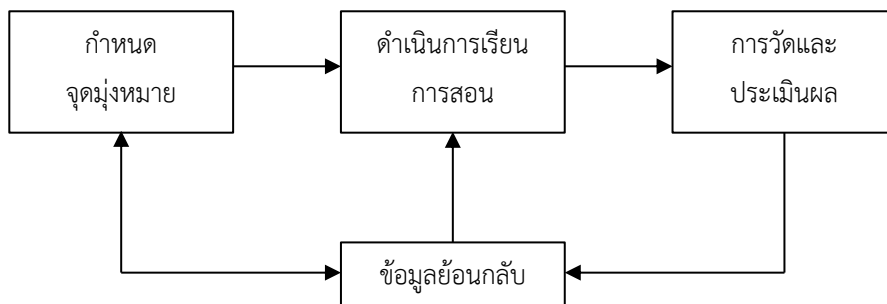
บทที่ 1

จริยธรรม

จริยธรรม คือ หลักการหรือแนวทางที่ชี้แนะให้คนกระทำสิ่งที่ถูกต้องและดีต่อสังคม จริยธรรมมักเกี่ยวข้องกับค่านิยมและมาตรฐานทางศีลธรรมที่สังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดี จริยธรรมไม่เพียงแต่เป็นการกระทำที่ถูกต้องเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการรู้สึกและมีเจตนาที่ดีต่อผู้อื่นด้วย

กระบวนการของการเรียนการสอน

ในกระบวนการของการเรียนการสอนโดยทั่วไปนั้นมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องและมีความสอดคล้องกันที่สำคัญ 3 ส่วน คือ การกำหนดจุดมุ่งหมาย การดำเนินการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผล ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กิจกรรมในกระบวนการเรียนการสอน

(จาก สมบูรณ์ ศาลยาชีวิน, 2522 : 20)

การกำหนดจุดมุ่งหมาย เป็นกิจกรรมสำคัญเริ่มแรกที่จะต้องทำ ผู้จัดการเรียนการสอนจะต้องกำหนดหรือระบุลงไปให้ชัดว่าในการเรียนการสอนนั้น ๆ มีจุดมุ่งหมายอย่างไร จุดมุ่งหมายนอกจากจะเป็นเสมือนหลักชัยหรือจุดสุดท้ายที่

ต้องการไปให้ถึงแล้ว ยังถือเป็นหลักสำหรับการดำเนินการเรียนการสอน และการวัด
การประเมินผลอีกด้วย

การดำเนินการเรียนการสอน เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้บรรลุซึ่ง
จุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้ การดำเนินการในส่วนนี้อาจเริ่มตั้งแต่การศึกษาจุดมุ่งหมาย
เลือกเนื้อหา เลือกกิจกรรม วิธีการในการเรียนการสอน การสร้างสื่อ เลือกวิธีวัด
ประเมินผลการปฏิบัติการสอน ทั้งหมดนี้มุ่งไปสู่จุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนที่
กำหนดไว้เป็นสำคัญ

การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน โดยปกติแล้วเป็นกิจกรรมที่จัด
ขึ้นเพื่อเป้าหมายสองประการ คือ เพื่อพัฒนาหรือปรับปรุงการเรียนการสอน และเพื่อ
ตรวจสอบตัดสินผลการเรียนของผู้เรียน การวัดและประเมินผลในเป้าหมายแรก
ได้แก่ การวัดและประเมินผลเพื่อตรวจสอบพื้นฐานและความพร้อมของผู้เรียน
การวัดและประเมินผลเพื่อการวินิจฉัยความสามารถในการเรียนของผู้เรียน การวัด
และประเมินผลเพื่อกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นในการเรียน การวัดและ
ประเมินผลเพื่อตรวจสอบมาตรฐานการเรียนของผู้เรียน ฯลฯ ส่วนการวัดและ
ประเมินผลในเป้าหมายที่สอง เน้นนำเอาผลจากการสอบ-วัดมาพิจารณาตัดสิน สรุป
หรือ ตีราคาลงไป เช่น การตัดสินว่า ได้-ตก, ผ่าน-ไม่ผ่าน, เป็นที่พอใจ-ไม่เป็นที่พอใจ
หรืออาจให้เป็นสัญลักษณ์ เป็นระดับคะแนน เช่น เก่งมาก-เก่ง-ปานกลาง-อ่อน-
อ่อนมาก, ดีมาก-ดี-ปานกลาง-ไม่ค่อยดี-ไม่ดี, ก-ข-ค-ง-จ, 4-3-2-1-0

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า กิจกรรมทั้งสามส่วนนี้ต่างมีความสำคัญ
มีความสอดคล้องกัน และต้องจัดอย่างมีคุณภาพจึงจะทำให้กระบวนการของการเรียน
การสอนประสบความสำเร็จอย่างสมบูรณ์ได้

กระบวนการเรียนการสอนจริยธรรม

โกศล มีคุณ (2532) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนจริยธรรม หรือที่
เรียกกันว่าการจัดจริยธรรมนั้น ถือว่าเป็นกระบวนการของการจัดการเรียนการสอน
แบบหนึ่ง ซึ่งต้องประกอบด้วย การกำหนดจุดมุ่งหมาย การดำเนินการเรียนการสอน

และการวัดประเมินผล เช่นเดียวกับการจัดการเรียนการสอนวิชาอื่นโดยทั่วไป การจัดการเรียนการสอนและการวัดประเมินผลทางจริยธรรม จะเน้นเนื้อหาสาระหรือวิธีการ เช่นใด ย่อมขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้เป็นสำคัญ

สิ่งที่มีความสำคัญเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายและกระบวนการการเรียนการสอน ทั้งหมดอีกประการหนึ่งก็คือการให้นิยามความหมาย หรือการกำหนดขอบเขตของจริยธรรม เพื่อให้เกิดภาพพจน์ที่กว้างขวาง เพื่อสร้างมโนทัศน์ที่ชัดเจนอันเป็นพื้นฐานของการสร้างเครื่องมือสอบวัดและการวัดการประเมินผล จึงควรจะพิจารณาเกี่ยวกับความหมายของจริยธรรมและจุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนการสอนจริยธรรมในอันดับต่อไป

ความหมายของจริยธรรม

แม้ว่าจริยธรรมจะเป็นสิ่งที่ทุกคนต่างได้สัมผัส รู้จัก และคุ้นเคย แต่ความหมายที่แต่ละคนเข้าใจหรืออธิบายเกี่ยวกับจริยธรรม ดูจะมีความแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับแนวคิดของแต่ละบุคคลและศาสตร์อันเป็นพื้นฐานความคิดของบุคคลนั้น ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าบุคคลฝ่ายต่าง ๆ ในสังคมมีทัศนะเกี่ยวกับจริยธรรมอย่างไร จึงควรนำความหมายของจริยธรรมที่บางท่าน (จากบางฝ่าย) ได้นิยามไว้มากล่าวเพื่อการศึกษา ณ ที่นี้

ตามความหมายในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (217) กล่าวว่า “จริยธรรม น. ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม”

ตามทัศนะของนักปรัชญา “จริยธรรม (Ethics)” เป็นคำที่เรานิยมใช้ในเรื่องของการตัดสินคุณค่าของพฤติกรรมมนุษย์ว่าเป็นการกระทำ “สมควร” “ถูกต้อง” “ดี” หรือตรงข้ามการกระทำที่ไม่มีจริยธรรมคือการกระทำที่ “ไม่สมควร” “ไม่ดี” (พินิจ รัตนกุล, 2522 : 116)

ในทัศนะของนักการศึกษาก็ได้อธิบายจริยธรรมไว้หลายแบบ เช่น จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ได้กล่าวไว้ว่า จริยธรรม คือ เซวนบัญญัติทางสังคมของบุคคลอัน ได้แก่ การรับรู้ สังเกต เข้าใจสถานการณ์ของสังคม เข้าใจอำนาจของสังคม คือ

ความสามารถในการปรับตัวและควบคุมตนเองในด้านต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสังคม จริยธรรมครอบคลุมถึงสาระต่าง ๆ ของบุคคลในสังคม เกิดจากความเจริญทางสติปัญญาที่องงามเพื่อเสริมสร้างสังคม และเขายังระบุว่าจริยธรรมของบุคคลจะเจริญงอกงามไปพร้อม ๆ กับสติปัญญา (สมบุรณ์ ศาลยาชีวิน, 2522 : 20)

ส่วนนักจิตวิทยาบางท่านได้กล่าวถึงจริยธรรมไว้ว่า “จริยธรรมคือระบบของกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่บุคคลใช้ในการแยกการกระทำที่ถูกต้อง ออกจากการกระทำที่ผิด” (Brown, 1968, pp 411-412) ดวงเดือน พันธมนาวิน นักจิตวิทยาสังคมที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่งของไทยในปัจจุบัน กล่าวไว้ว่า (ดวงเดือน พันธมนาวิน, 2524 : 2)

“จริยธรรมหมายถึงลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ ด้วย ลักษณะและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม จะมีคุณสมบัติประเภทยใดประเภทยหนึ่งในสองประเภท คือ เป็นลักษณะที่สังคมต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคมนั้น คือ เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ ให้การสนับสนุน และผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่าการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม ส่วนอีกประการหนึ่ง คือลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคม เป็นการกระทำที่สังคมลงโทษหรือพยายามกำจัด และผู้กระทำนั้นส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่สมควร ฉะนั้นผู้ที่มีจริยธรรมสูงคือ ผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมาก ประเภทหลังน้อย”

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้สรุปความหมายของจริยธรรมจากการสัมมนา “จริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน” ไว้ว่า “หมายถึงเส้นบรรทัดและเครื่องกล่อมเกล่าให้มนุษย์เคลื่อนไหว ประพฤติปฏิบัติทางกาย วาจาใจ อย่างมีกติกา” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2522 : 21)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้อาจจำแนกการให้ความหมายจริยธรรมได้เป็น 2 แนวทาง แนวทางหนึ่งมองว่าจริยธรรมเป็นคุณลักษณะที่อยู่กับตัวบุคคล เป็นลักษณะทางจิตหรือพฤติกรรมอันแสดงออกหรือเป็นเหตุของการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมดี ละเว้นชั่ว ในอีกแนวทางหนึ่งมองว่าจริยธรรมเป็นระเบียบ กฎเกณฑ์ กติกา หรือเงื่อนไขจากภายนอกที่ทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมอันพึงปรารถนา

ถ้าทำความเข้าใจของจริยธรรมทั้งสองแนวทางมาประกอบก็จะได้แนวทางการวัดจริยธรรมอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ กล่าวคือ จริยธรรมที่หมายถึงระเบียบ กฎเกณฑ์ แนวทางความประพฤติ เป็นเกณฑ์ที่กำหนดว่าการแสดงออกที่มีจริยธรรมควรเป็นอย่างไร ส่วนคุณลักษณะภายในและพฤติกรรมของบุคคลนั้นเป็นสิ่งบ่งบอกคุณภาพทางจริยธรรมของบุคคลแต่ละคน ในอันที่จะแสดงออกได้เหมาะสมกับกฎเกณฑ์ภายนอก และการวัดจริยธรรมของบุคคลก็ควรจะวัดลักษณะทางจิตและตัวพฤติกรรมของบุคคลนั่นเอง

จุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนจริยธรรมในระบบการศึกษาของไทย

นับตั้งแต่มีการปลูกฝังสั่งสอนจริยธรรมกันมา ผู้ทำหน้าที่สั่งสอนคงจะมีจุดมุ่งหมายอยู่ทุกครั้ง เพียงแต่ว่าจุดมุ่งหมายนั้นจะถูกระบุออกมาเด่นชัดหรือไม่เพียงใดเท่านั้น การสอนจริยธรรมในอดีตที่ผู้ใหญ่อบรมกุลบุตร กุลธิดาในครอบครัว ในวงศ์ตระกูลอาจมีเป้าหมายเป็นนัยซึ่งไม่ระบุชัดเจน แต่การอบรมสั่งสอนในสถาบันที่เป็นระบบ เช่น การศึกษาในวัดก็ดี ในโรงเรียนก็ดี คงจะได้มีการระบุไว้ชัดเจนพอสมควร

การสอนจริยธรรมนั้นกล่าวอย่างง่ายและสั้นก็คือมุ่งสอนให้คนทำดี ละเว้นชั่ว แต่เมื่อพิจารณาถึงการจัดการเรียนการสอนจริยธรรมของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพบว่า มีการเน้นเรื่องการปลูกฝังคุณลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามยุคสมัย ซึ่งพอจะนำมากล่าวไว้โดยสังเขปดังนี้

1. สมัยที่การจัดการศึกษาเป็นแบบโบราณ

การศึกษาเล่าเรียนของสังคมไทยแต่โบราณส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาโดยเฉพาะสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา พบว่า พุทธศาสนามีบทบาทค่อนข้างมาก สมัยนั้นการเรียนการสอนแบ่งเป็น 2 ด้าน คือ การศึกษาพระธรรมวินัย และการอ่านการเขียนหนังสือ ในด้านการศึกษาพระธรรมวินัยนั้นเน้นการศึกษาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยการท่องบ่นซักถามจนแตกฉาน ส่วนในด้าน การอ่านการเขียนหนังสือไม่ปรากฏหลักฐานว่าเรียน-สอนเกี่ยวกับเรื่องใด

จุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนจริยธรรมสมัยอยุธยานอกจากจะระบุว่า เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยแล้ว ยังเน้นในเรื่องการสอนธรรมจริยาในพระพุทธศาสนา อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ลักษณะดังกล่าวนับเป็นแนวทางปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึง รัตนโกสินทร์ตอนต้น

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นแม้ไทยจะมีการติดต่อสัมพันธ์ไมตรีกับ ประเทศตะวันตกมากขึ้น ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมของตะวันตกในหลาย ๆ ประการ การฝึกอบรมด้านจริยธรรมก็ยังคงเน้นการท่องบ่น สวดมนต์ไหว้พระ แต่ได้เพิ่มการฝึก กิริยามารยาทเข้าไปด้วย สมัยนี้วัดยังคงเป็นศูนย์กลางของการศึกษา

สรุปได้ว่าการอบรมสั่งสอนจริยธรรมในสมัยนี้ มีจุดมุ่งหมายเน้นการศึกษา พระธรรมวินัย ธรรมจริยา และกิริยามารยาทเป็นสำคัญ

2. สมัยที่เริ่มมีการจัดการศึกษาอย่างมีระบบ

หลังจากที่มีโรงเรียนหลวงในพระบรมมหาราชวังใน พ.ศ. 2414 แล้ว มีการขยายการศึกษาสู่ประชาชนโดยทั่วไปใน พ.ศ. 2427 ใน พ.ศ. 2428 มีการขยาย การจัดตั้งโรงเรียนในภูมิภาคอีก 13 โรงเรียน จุดมุ่งหมายและแนวการจัดการศึกษา เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมไม่มากนัก

ช่วงนี้เริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนอย่างเป็นทางการขึ้น เพื่อสอนหนังสือแก่กุลบุตร กุลธิดา ซึ่งในการสอนหนังสือนั้นสิ่งที่ต้องอบรมสั่งสอน ด้วยก็คือ จริยธรรม จุดมุ่งหมายการสอนจริยธรรมในสมัยนี้พิจารณาได้จากพระราช- หัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานไปยังสมเด็จพระ- พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งเน้นให้เห็นความสำคัญของการ อบรมกุลบุตร กุลธิดา โดยข้อความบางตอนกล่าวไว้ว่า “การสอนศาสนาในโรงเรียน ทั้งในกรุงและหัวเมืองจะต้องให้มีขึ้น ให้มีความวิตกไปว่าเด็กชั้นหลังจะห่างเหิน ศาสนาละเลยไม่มีธรรมในใจมากขึ้น คนที่ไม่มีธรรมะเป็นเครื่องดำเนินตามคงจะหันไป ในทางทุจริตโดยมาก” (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2516) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าทรงต้องการให้ เยาวชนเป็นผู้มี “ธรรมะในใจ” และมีความ “ซื่อสัตย์สุจริต” เป็นสำคัญ และจาก

ประกาศของพระองค์เรื่องการเล่าเรียนของประเทศสยามก็ได้สะท้อนให้เห็น
จุดมุ่งหมายของการปลูกฝังจริยธรรมในโรงเรียนได้อย่างชัดเจน คือ

“...ความประสงค์จำนงหมายในการสั่งสอนฝึกหัดกันนั้นให้มุ่งต่อผลสำเร็จ
ดังนี้ คือ ให้เป็นผู้แสวงหาศิลปวิชาการ เครื่องอบรมปัญญาความสามารถและ
ความประพฤติดีประพฤติดชอบให้ดำรงรักษาวงศ์ตระกูลของตน ให้โอบอ้อมอารีแก่
พี่น้องให้มีความกลมเกลียว ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันในระหว่างสามัคครยา ให้มีความซื่อตรง
ต่อกันในระหว่างเพื่อน ให้รู้จักกระหมัดกระหม่อมเจียมตัว ให้มีเมตตาจิตแก่ผู้อื่นทั้งปวง
ให้อุดหนุนสาธารณประโยชน์ร่วมกันทั้งหมด ให้ประพฤติตามพระราชกำหนด
กฎหมาย เมื่อถึงคราวที่จะต้องช่วยชาติและบ้านเมืองให้มอบกายสวามิภักดิ์ด้วย
กล้าหาญ และด้วยความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้รำลึกถึง
พระมหากษัตริย์คุณและมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์อยู่ทุกเมื่อ ” (อ้างจาก
วุฒิชัย มูลศิลป์, 2516)

ถึงแม้จะกำหนดจุดมุ่งหมายของการสอนจริยธรรมไว้ดังกล่าว แต่ก็มีปัญหา
ด้านการจัดการเรียนการสอน เพราะเนื้อหาที่จะสอนก็มีแต่หัวข้อธรรมหรือกฎเกณฑ์
คำสอนทางศาสนา ดังนั้นการสอนส่วนใหญ่จึงขึ้นอยู่กับครู ดัง วรวิทย์ วสันตสารกร
(2519) ได้กล่าวถึงวิธีการศึกษาเล่าเรียนของไทยในสมัยก่อนไว้ว่า

“จริยธรรม เรียนคำสั่งสอนของศาสนา และการประกอบพิธีกรรมทาง
ศาสนา อาศัยวัดเป็นสถานศึกษาและพระภิกษุเป็นครู การศึกษาด้านนี้นับว่ามี
มากกว่าด้านอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีการสอนเกี่ยวกับศีลธรรม จรรยา มารยาท
วิธีการศึกษาเล่าเรียนย่อมสุดแท้แต่ครูผู้สอนจะกำหนด ไม่มีกฎเกณฑ์หรือระเบียบ
อย่างที่ปฏิบัติกันในปัจจุบัน วิธีสอนที่ใช้กันคือ บอกหนังสือและผู้เรียนก็เรียนกันโดย
การต่อหนังสือ คือท่องจำจากสิ่งที่ครูบอกให้ เป็นการเรียนแบบนกแก้ว ไม่มีการ
ส่งเสริมให้นักเรียนสร้างความรู้เริ่มเลย”

ซึ่งในประเด็นนี้ สุลักษณ์ ศิวลักษณ์ (2514) ได้แสดงความเห็นว่า “ที่แล้ว ๆ
มาจำเดิมแต่จัดการศึกษาอย่างใหม่ในโรงเรียนมานั้น นับได้ว่าการจริยธรรมไม่มีเลย
อย่างจริงจัง” มีแต่สอนให้เรียนรู้เกี่ยวกับหัวข้อธรรม สิ่งที่ควรนำมาประยุกต์ใช้ใน

ชีวิตก็เลยกลายเป็นวิชาที่น่าเบื่อหน่าย อันมีค่าสำหรับท่องจำไว้ใช้ในเวลาสอบได้เท่านั้นเอง...”

อาจกล่าวได้ว่า จุดมุ่งหมายของการจัดจริยธรรมในช่วงแรกของการจัดการศึกษาอย่างมีระบบนี้ มีลักษณะเน้นหัวข้อธรรมะ พิธีทางศาสนา และฝึกกิริยามารยาทเป็นสำคัญ

3. สมัยเมื่อมีการตั้งกระทรวงธรรมการและมีหลักสูตรการศึกษาที่ชัดเจน

สมัยนี้มีการตั้งกระทรวงธรรมการขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2435 และใน พ.ศ. 2438 การจัดการศึกษาก็มีหลักสูตรที่ชัดเจน และจุดมุ่งหมายการเรียนการสอนจริยธรรมก็มีความชัดเจนขึ้นด้วย ซึ่งพอสรุปตามหลักฐานที่ปรากฏได้ดังนี้

หลักสูตรพุทธศักราช 2438 มีการจัดการศึกษาเป็น 3 ประโยค ประโยคละ 3 ชั้น จุดมุ่งหมายของจริยธรรมมาปรากฏอยู่ในชั้นที่ 3 ของประโยคที่ 3 โดยให้มี “การสอบวัด มอแรลลิตี้ ธรรมจริยา หน้าที่ของราษฎรที่ต้องกระทำ” (กรมศึกษาธิการ, 2438 : 7)

หลักสูตรพุทธศักราช 2448 ซึ่งจัดการเรียนการสอนชั้นประถมศึกษา 4 ปี มัธยมศึกษา 3 ปี โดยแบ่งเนื้อหาวิชาทั้งหมดเป็น 9 หมวด จริยศึกษาปรากฏอยู่ในหมวดที่ 4 และหมวดที่ 9 โดยหมวดที่ 4 กล่าวถึงจรรยา ประกอบด้วยเนื้อหา 3 ส่วน คือ

1. ศิล สอนเกี่ยวกับเบญจศีลให้นักเรียนเข้าใจและปฏิบัติตามศีล 5 ในแต่ละปีเน้นหัวข้อต่าง ๆ กัน

2. ธรรม สอนเกี่ยวกับธรรม ให้ผู้เรียนเข้าใจชัดเจนไม่ใช่เป็นการสอนแบบอ่านตำรา การสอนใช้หนังสือธรรมจริยาช่วยได้ ธรรมจริยาที่กำหนดไว้ ได้แก่ เมตตา กรุณา กตัญญู ซื่อสัตย์ ความสวามิภักดิ์ต่อประเทศ สัมปชัญญะ ยุติธรรมและความไม่ประมาท

3. ความประพฤติ กำหนดให้ควบคุมความประพฤติ มีการลงโทษผู้ทำผิด และให้ลงหมายเหตุในบันทึกไว้ด้วย (โกศล มีคุณ, 2532)

ในปีพุทธศักราช 2471 ได้ขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาไปจนถึงปีที่ 8 โดยประกาศเป็นหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2471 (กระทรวงธรรมการ, 2471 : 2 - 3) มีการเน้นเพิ่มเติมในส่วนที่เป็นหมวดจรรยา

หลักสูตรพุทธศักราช 2480 จัดการศึกษาเป็นประถมศึกษา 4 ปี มัธยมศึกษา 6 ปี โดยกำหนดการสอนจริยธรรมเป็นวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม (กระทรวงธรรมการ, 2480 : 7 - 9)

หมวดหน้าที่พลเมือง กำหนดให้เรียนหน้าที่ต่อครอบครัว หน้าที่ต่อหมู่คณะ หน้าที่ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ สิทธิหน้าที่ การเคารพกฎหมาย การป้องกันประเทศ การช่วยเหลือราชการและการเลือกตั้ง ระบบการปกครองส่วนภูมิภาคและเทศบาล วันสำคัญ

หมวดศีลธรรม กำหนดให้เรียนมารยาทในที่ต่าง ๆ ความซื่อสัตย์ในการทำงานและอื่น ๆ ความมีน้ำใจดี ความมีจิตเมตตา กรุณา โอบอ้อมอารี เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ความกล้าหาญ ความอ่อนน้อมและสุภาพ ความกตัญญูต่อบิดามารดา ครู อาจารย์ หมู่คณะและชาติบ้านเมือง ความมัธยัสถ์ ความอดุสหาหะ ทำตนให้เป็นประโยชน์อยู่เสมอ หน้าที่ต่อสิ่งสาธารณประโยชน์และความปลอดภัยของสาธารณชน

ในระดับประถมศึกษาให้เรียนเนื้อหาตามที่กล่าวมา ระดับมัธยมศึกษาในหมวดหน้าที่พลเมือง เรียนในขอบเขตเดียวกันแต่มีความเข้มข้นกว่า ในหมวดศีลธรรมชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นให้เรียนเรื่องความซื่อสัตย์ ความมีน้ำใจดี ความมีน้ำใจนักกีฬา ความสุภาพ ความเคารพบิดามารดา ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ความมัธยัสถ์ ความอดุสหาหะ ความสามัคคี การหลีกเลี่ยงอบายมุข สำหรับระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเพิ่มเติมเรื่องการรู้จักลักษณะของเพื่อนและการคบเพื่อนเข้าไปด้วย

หลักสูตรพุทธศักราช 2491 หลักสูตรนี้มีการกำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนด้วย แทนที่จะกำหนดแต่เนื้อหาเพียงอย่างเดียวเหมือนหลักสูตรที่ผ่านมาวิชาศีลธรรมกำหนดจุดมุ่งหมายไว้ 3 ประการคือ

1. ให้ผู้เรียนนับถือและเลื่อมใสในพุทธศาสนากับได้ปฏิบัติในกิจพิธีตามประเพณีนิยม

2. มุ่งในทางปฏิบัติให้มีมารยาทเรียบร้อย

3. อบรมให้มีคุณงามความดีในอุปนิสัย

สำหรับวิชาหน้าที่พลเมืองได้กำหนดจุดมุ่งหมายไว้คือ

1. รู้จักหน้าที่ต่อโรงเรียน ต่อครอบครัว และประชาคม

2. รู้จักหน้าที่ต่อชาติ พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2491 : 5 - 7)

หลักสูตรพุทธศักราช 2498 วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมถูกจัดไว้ในหมวดสังคมศึกษา ซึ่งจุดมุ่งหมายที่เน้นด้านจริยธรรมอย่างชัดเจน คือ

ข้อ 3 ฝึกให้มีความซื่อสัตย์

ข้อ 9 รู้คุณค่าของความสวยงาม

ข้อ 10 รับผิดชอบในตนเอง

ข้อ 11 เคารพสิทธิของผู้อื่น

ข้อ 12 พอใจในชีวิตสังคม ร่วมทำงานและเล่นกับผู้อื่นได้

ข้อ 13 มีมารยาทที่ดี

ข้อ 14 รู้จักคุณค่าของบ้าน และพิทักษ์อุดมคติของครอบครัว

ข้อ 16 อดทนในการทำงาน

ข้อ 18 รู้จักคุณค่าของการประหยัดทรัพย์

ข้อ 19 เสียสละ

ข้อ 21 ทำตนให้มีลักษณะเหมาะสมในระบอบเสรีประชาธิปไตย

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2555 : 1 - 3)

สรุปได้ว่าจุดมุ่งหมายของการจัดจริยธรรมในสมัยที่ 3 นี้เน้นความมีคุณธรรม เน้นการเสริมสร้างคุณลักษณะและความประพฤติต่าง ๆ เน้นการแสดงตนตามบทบาทและหน้าที่ในสังคม

4. สมัยที่มีการเรียนการสอนตามหลักสูตร พ.ศ. 2503

ลักษณะการจัดการเรียนการสอนและการสอนเกี่ยวกับจริยศึกษาในสมัยต่อมา ก็คงมีรูปแบบที่พัฒนามาเรื่อย ๆ จนถึงช่วงหนึ่งที่น่าสนใจศึกษาก็คือช่วงที่มีการพัฒนาหลักสูตรครั้งใหญ่ จนเกิดเป็นหลักสูตร พ.ศ. 2503 ขึ้น ทั้งหลักสูตรระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา หลักสูตรดังกล่าวใช้มาจนกระทั่งปี พ.ศ. 2520 จึงได้มีการพัฒนาหลักสูตรขึ้นใหม่ เป็นหลักสูตร (ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น) พุทธศักราช 2521 รวมเวลาการใช้หลักสูตร พ.ศ. 2503 อยู่ประมาณ 17 ปี ในช่วง 17 ปีดังกล่าวเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาค่อนข้างมากเพราะวิทยาการจากต่างประเทศ โดยเฉพาะทางแถบตะวันตกได้เข้ามาสู่ประเทศไทยอย่างมาก แนวคิดปรัชญา ทฤษฎีการศึกษาจากต่างประเทศเข้ามามีอิทธิพลต่อระบบการศึกษาไทยอย่างเห็นได้ชัด แม้แต่จุดมุ่งหมายของหลักสูตรซึ่งแยกเป็น พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ก็เป็นอิทธิพลจากตะวันตก อย่างไรก็ตาม สิ่งเหล่านี้คงได้ผ่านการพิจารณาเลือกสรรแล้วเป็นอย่างดีว่ามีคุณมากกว่ามีโทษ

จุดมุ่งหมายของหลักสูตรพุทธศักราช 2503 ในส่วนที่เกี่ยวกับจริยธรรมได้แยกเป็นระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

หลักสูตรชั้นประถมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย กำหนดจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวกับจริยธรรมไว้รวมทั้งสิ้น 36 ข้อ โดยเน้นเกี่ยวกับความเจริญแห่งตน 13 ข้อ ความสามารถในการครองชีพ 7 ข้อ มนุษยสัมพันธ์ 6 ข้อ และความรับผิดชอบตามหน้าที่พลเมือง 10 ข้อ ซึ่งใน 36 ข้อนี้กำหนดเนื้อหาเป็นคุณธรรมจริยธรรมเกือบทั้งหมด

ในหมวดสังคมศึกษามีจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวกับจริยศึกษาอย่างชัดเจนอยู่ 3 ข้อ จากจำนวน 8 ข้อ คือ

ข้อ 3 ให้เด็กยอมรับคุณค่าในทางศีลธรรมและวัฒนธรรม และยินยอมปฏิบัติตามด้วยความจริงใจ

ข้อ 6 ให้เด็กรู้จักสิทธิและหน้าที่ตลอดจนความรับผิดชอบซึ่งพลเมืองแต่ละคนพึงมีต่อสังคมประชาธิปไตย โดยเฉพาะในเรื่องความมั่นคง และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศชาติ

ข้อ 8 ให้เด็กรู้จักเหตุผล รู้จักประเมิน ย่อมรับหลักการและกระบวนการที่ถูกต้องในการแก้ปัญหา

หลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายมีจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวกับจริยธรรม คือ

ข้อ 3 ให้เข้าใจซาบซึ้งในคุณค่าทางศีลธรรมและวัฒนธรรม และปฏิบัติตามด้วยความจริงใจ

ข้อ 5 ให้รู้จักเคารพสิทธิและความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบซึ่งพลเมืองแต่ละคนพึงมีต่อประเทศของตน และสังคมประชาธิปไตย

ข้อ 6 ให้รู้จักเหตุผล เข้าใจหลักการและระเบียบวิธีในการแก้ปัญหาและรู้จักประเมิน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2555 : 16 - 17)

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายได้มีการปรับปรุงอีกในปี พ.ศ. 2518 มีจุดมุ่งหมายเกี่ยวกับจริยศึกษาอยู่ 3 ข้อจากทั้งหมด 9 ข้อ คือ

1. เพื่อให้เป็นพลเมืองดีมีศีลธรรม รู้จักสิทธิหน้าที่ รู้จักแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ตลอดจนมีทรรศนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรมในสังคมประชาธิปไตย

2. เพื่อให้มีความซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัย มีวินัยในตนเอง มีน้ำใจเป็นนักกีฬา ตลอดจนความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว

3. เพื่อให้เห็นคุณค่าและธำรงรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และวัฒนธรรมไทย

นอกจากนี้ในหมวดสังคมศึกษาก็มีจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมศึกษา 3 ข้อเช่นกัน คือ

ข้อ 3 เพื่อให้เข้าใจและมีเจตคติที่ดีในคุณค่าทางสังคม จริยธรรม วัฒนธรรม และปฏิบัติตนเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม

ข้อ 5 เพื่อให้รู้จักเคารพสิทธิ หน้าที่และความคิดเห็นของผู้อื่นโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของบุคคล ตลอดจนให้รู้จักใช้สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ ซึ่งพลเมืองแต่ละคนพึงมีต่อประเทศชาติของตน และต่อสังคมประชาธิปไตย

ข้อ 6 เพื่อให้รู้จักใช้เหตุผลเปรียบเทียบและตัดสินใจในสภาพที่แท้จริงของสังคมในปัจจุบันและนำไปใช้อย่างมีเหตุผล (กระทรวงศึกษาธิการ, 2555 : 1)

สรุปจุดมุ่งหมายของจริยธรรมในสมัยนี้ เน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้มีศีลธรรม คุณธรรม มีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย อันได้แก่การรู้จักสิทธิ หน้าที่ การปฏิบัติตนเพื่อความเจริญแห่งตน ความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และความรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมืองที่ดี

5. สมัยที่มีการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

ปีพุทธศักราช 2521 มีการพัฒนาหลักสูตรใหม่ สำหรับระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนต้น แทนหลักสูตรพุทธศักราช 2503 ซึ่งใช้อยู่ และปีพุทธศักราช 2524 จึงพัฒนาหลักสูตรใหม่ขึ้นแทนหลักสูตรเดิมของระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (พุทธศักราช 2518) จวบจนปีพุทธศักราช 2533 เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการ สังคม และเศรษฐกิจ กระทรวงศึกษาธิการโดยกรมวิชาการจึงได้ปรับปรุงหลักสูตรทั้ง 3 ระดับ แต่เป็นการปรับปรุงเพียงบางส่วน โครงสร้างและเนื้อหาส่วนใหญ่ยังคงเดิม จุดมุ่งหมายของหลักสูตรทางด้านจริยศึกษาพอแยกกล่าวตามระดับได้ คือ

5.1 ระดับประถมศึกษา ในหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 ได้ระบุจุดประสงค์ของจริยธรรมไว้ 2 ประการ คือ

1) ให้สามารถควบคุม กาย วาจา ใจ อยู่ในขอบเขตที่พึงงาม ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทั้งสามารถสร้างประโยชน์แก่ตนและสังคมได้

2) ให้มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนและปฏิบัติได้จนเป็นนิสัย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2555 : 216 - 217)

จะเห็นว่าจุดประสงค์ดังกล่าวมีลักษณะที่กว้างและคลุมเครือ อย่างไรก็ตาม รายละเอียดต่าง ๆ ในหลักสูตรได้ช่วยให้ความกระจ่างชัด กล่าวคือได้มีการระบุ เนื้อหาและกิจกรรมต่าง ๆ ไว้ให้เป็นแนวทางสำหรับผู้ใช้หลักสูตร เมื่อพิจารณาโดย ครบถ้วนแล้วสรุปได้ว่า เนื้อหาสาระที่หลักสูตรมุ่งเน้นก็คือการสอนให้มีความรู้ความ เข้าใจ และพัฒนาคุณลักษณะตามคุณธรรมและค่านิยมต่าง ๆ 30 ประการ เช่น การ ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกายของบุคคลและสัตว์ ความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ

หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ได้ กำหนดจุดประสงค์ของจริยศึกษาไว้กว้างขวางยิ่งขึ้น แต่ในคำอธิบายรายวิชานั้น ระดับชั้น ป. 1 - 2 พบเนื้อหาที่เป็นจริยธรรมเฉพาะหน่วยการเรียนรู้ที่ 6 (โรงเรียนดีมี วินัย) ซึ่งเน้นการเสริมสร้างวินัยการปฏิบัติต่อตนเอง ผู้อื่น การปฏิบัติตามกฎระเบียบ ของห้องเรียน โรงเรียน ชั้น ป. 3 - 6 เน้นจริยธรรมเด่นชัดขึ้น เน้นการพัฒนา คุณลักษณะที่พึงประสงค์ 12 ประการ อันได้แก่ ความรู้ ความขยัน ความอดทน การประหยัด ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีระเบียบวินัย การตรงต่อเวลา ความสามัคคี ความเสียสละ ความเมตตา กรุณา ความกตัญญู กตเวที และความยุติธรรม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2555 : 57 - 66)

5.2 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ได้กำหนดจุดหมายที่เกี่ยวกับจริยศึกษาไว้ 2 ข้อ คือ ข้อ 4 และ ข้อ 5 ซึ่งมีเนื้อหาระว่า

ข้อ 4 เพื่อให้มีความซื่อสัตย์ มีวินัยในตนเอง เคารพต่อกฎหมายและ กติกาของสังคม รับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม ตลอดจนส่งเสริมสร้างความ เสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคม

ข้อ 5 เพื่อให้รู้จักสิทธิและหน้าที่ รู้จักทำงานเป็นหมู่คณะ มีความ สามัคคี และเสียสละเพื่อส่วนรวม รู้จักแก้ปัญหาด้วยสันติวิธีอย่างมีหลักการและ เหตุผล (กระทรวงศึกษาธิการ, 2555 : 2)

นอกจากหลักสูตรแล้ว ยังอาจตรวจสอบจุดมุ่งหมายจริยธรรมของระดับนี้ได้อีกจากจุดประสงค์ของกลุ่มวิชาสังคมศึกษาและจุดประสงค์รายวิชา (ในกลุ่มสังคมศึกษา) และในส่วนนี้มีการศึกษาวิจัยโดยกองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (2527) พบผลที่น่าสนใจว่าจุดมุ่งหมายของหลักสูตร จุดประสงค์ของกลุ่มวิชาและจุดประสงค์รายวิชาไม่ค่อยจะสอดคล้องกัน ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงความสอดคล้องระหว่าง จุดหมายของหลักสูตร จุดประสงค์กลุ่มวิชา และจุดประสงค์รายวิชาสังคมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น เน้นทางด้านจริยธรรม

จุดหมาย	จุดประสงค์ กลุ่มวิชาข้อที่ สอดคล้องกับ จุดหมาย	จุดประสงค์รายวิชาข้อที่สอดคล้อง กับจุดหมาย		
		ส.101- ส.102	ส.203- ส.204	ส.305- ส.306
ข้อ 4				
- ชื่อสัตย์	-	-	-	-
- วินัย เคารพกฎหมาย	1	-	-	8
- รับผิดชอบ	5	-	-	8
- ไม่เอาเปรียบผู้อื่น / ยุติธรรม	-	-	-	-
ข้อ 5				
- รู้จักสิทธิและหน้าที่	-	-	-	8
- มีปัญญาใช้เหตุผล	4	4.5	9	11
- สามัคคี	2	-	-	-
- เสียสละเพื่อส่วนรวม	2	-	-	-
- ทำงานเป็นคณะได้	-	-	-	-

(จาก บางส่วนของตารางที่ 6 ในกองวิจัยทางการศึกษา, 2527 : 85)

ซึ่งจากตารางที่ 1 เห็นได้ว่า จุดประสงค์กลุ่มวิชานั้นพอจะมีความสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตรอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก (5 จาก 9 คุณลักษณะ แต่จุดประสงค์รายวิชาสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตรน้อยมาก ดังจะเห็นว่า สำหรับจุดหมายของหลักสูตรข้อ 4 มีเพียง 2 จุดประสงค์ของรายวิชา ส.305-ส.306 เท่านั้นที่สอดคล้อง และจุดหมายข้อ 5 มี 3 จุดประสงค์ของวิชา ส. 305-ส. 306 หนึ่งจุดประสงค์ของ ส. 203-ส. 204 และสองจุดประสงค์ของ ส. 101-ส. 102 ที่สอดคล้อง โดยจุดประสงค์ของวิชา ส. 203-ส. 204 ส. 101-ส. 202 ที่สอดคล้องนั้นก็สอดคล้องเพียงคุณลักษณะเดียวเท่านั้นคือ “มีปัญญา ใช้เหตุผล”

ผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า แท้จริงแล้วการเรียนการสอนจริยธรรมตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ได้เน้นคุณลักษณะเพียง 5 ประการ คือ การมีวินัย การเคารพกฎหมาย การรับผิดชอบ การรู้จักสิทธิและหน้าที่ การมีปัญญาใช้เหตุผล และความสามัคคี โดยที่คุณลักษณะทั้ง 5 ประการดังกล่าวนี้เน้นสอนในวิชา ส. 305-ส. 306 เป็นส่วนใหญ่

ในหลักสูตรฉบับปรับปรุงใหม่ พ.ศ. 2533 ของระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีจุดประสงค์ของกลุ่มวิชาสังคมศึกษาอยู่ 2 ข้อ คือ ข้อ 3 และข้อ 4 ซึ่งได้ระบุเกี่ยวกับจริยธรรมไว้ คือ

ข้อ 3 “ยึดมั่นในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย หลักธรรม และคุณธรรมมีค่านิยมที่พึงประสงค์”

ข้อ 4 “เพื่อให้สามารถปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2555 : 51)

เมื่อพิจารณาเนื้อหาที่อยู่ในรายวิชา พบว่ามีที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมอยู่บ้าง โดยในวิชาบังคับแกน ส. 101 ประเทศของเรา 1 มีเนื้อหาบางตอนเกี่ยวกับศาสนา และการปฏิบัติตามหลักธรรม ส. 204 ประเทศของเรา 3 มีเนื้อหาเน้นเกี่ยวกับหลักธรรมของศาสนาและการปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองดี ส. 306 ประเทศของเรา 4 เน้นหลักธรรมของศาสนาและการปฏิบัติตามหลักธรรม ในส่วนวิชาบังคับเลือกมีเพียง 1 รายวิชา (จาก 9 รายวิชา) ที่เน้นจริยธรรมคือ ส. 099 จริยธรรมกับบุคคล ซึ่งเนื้อหา

สาระเน้นศึกษาชีวิตและงานของผู้มีจริยธรรม เพื่อเอาเป็นแบบอย่างเลือกประพฤติปฏิบัติตาม

5.3 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย ฉบับพุทธศักราช 2524 ใช้แทนหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518 ได้กำหนดจุดมุ่งหมายของจริยศึกษาไว้ข้อที่ 1, และข้อที่ 5 มีใจความว่า

ข้อ 1 เพื่อให้รู้จักดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งคุณธรรม มีความกล้าทางจริยธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริตและยุติธรรม มีระเบียบวินัย มีความอดทน รู้จักประหยัด มีความรับผิดชอบต่อนตนเอง ครอบครัว ท้องถิ่น และประเทศชาติ

ข้อ 5 เพื่อให้รู้จักเคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น รู้จักหน้าที่และรู้จักใช้สิทธิเสรีภาพของตนในทางสร้างสรรค์บนรากฐานแห่งกฎหมาย จริยธรรมและศาสนา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2555 : 6)

กล่าวได้ว่า หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 นี้ มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมต่าง ๆ รวมทั้งความเข้าใจในสิทธิเสรีภาพ และการทำหน้าที่ของตน

แต่ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ซึ่งมีจุดประสงค์ของกลุ่มวิชาสังคมศึกษา 4 ข้อ ระบุเกี่ยวกับจริยธรรมไว้ในข้อที่ 3 และ 4

ข้อ 3 “...ยึดมั่นในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย หลักธรรม และคุณธรรมมีค่านิยมที่พึงประสงค์...”

ข้อ 4 “เพื่อให้สามารถปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มุ่งมั่นในการทำประโยชน์ให้กับสังคม...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2555 : 23)

จะเห็นว่าจุดประสงค์ทั้งสองข้อนี้มีลักษณะคล้ายกับของระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ที่ได้กล่าวมาแล้ว

เมื่อพิจารณาเนื้อหาในรายวิชาพบว่า มีที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมคือรายวิชา ส. 401 และ ส. 605 โดย

ในวิชา ส. 401 สังคมศึกษา เนื้อหาที่เกี่ยวข้องคือ “ศึกษาศาสนาที่สำคัญ ๆ ในเรื่องหลักธรรมและความสอดคล้องของหลักธรรม เห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกัน และการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม”

ในวิชา ส. 605 สังคมศึกษา มีเนื้อหาบางส่วนเกี่ยวข้องคือ “ชี้ให้เห็น ยุทธวิธีหรือกระบวนการในการแก้ปัญหา ด้วยหลักจริยธรรมและคุณธรรม”

นอกจากที่นำมากล่าวนี้ยังมีแทรกอยู่เล็กน้อยในรายวิชาต่าง ๆ แต่ไม่ค่อยชัดเจน เน้นศึกษาหลักธรรม พฤติกรรมของบุคคลในอดีต เน้นหน้าที่พลเมืองดี

จากการศึกษาจุดมุ่งหมายของจริยศึกษาระยะที่ 5 นี้ แม้จะมีการปรับปรุงหลักสูตรใหม่ในปี 2533 แต่สาระและจุดเน้นของจริยธรรมก็มิได้เปลี่ยนแปลงไปจากหลักสูตรพุทธศักราช 2521 และ 2524 มากนัก ซึ่งอาจสรุปได้ว่าสิ่งที่มุ่งเน้นคือการเสริมสร้างคุณธรรมและลักษณะนิสัยต่าง ๆ การศึกษาหลักธรรมคำสอนศาสนา การทำหน้าที่สมาชิกที่ดีของสังคม

จากที่ได้นำเสนอมานี้เป็นจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนจริยศึกษาที่ปรากฏเป็นหลักฐานและปรากฏในหลักสูตรการศึกษาในระยต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มการจัดการอย่างมีระบบจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าแม้เทคนิควิธีการสอนจะได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่โดยตลอด แต่เนื้อหาสาระนั้นคงเปลี่ยนแปลงไปไม่มาก ส่วนใหญ่คงเน้นการปลูกฝังให้มี "ความรู้ความเข้าใจในคุณธรรมต่าง ๆ ตามหลักศีลธรรมของศาสนา เน้นความรู้ความเข้าใจในประเพณี วัฒนธรรมของชาติ เน้นการรู้จักสิทธิ หน้าที่และเสรีภาพ" โดยการกำหนดเหล่านี้มีลักษณะเป็นเนื้อหาปะปนกันไป มิได้จำแนกลักษณะของพฤติกรรมที่ชัดเจน

ในส่วนของนักพฤติกรรมศาสตร์และนักวัดผล ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้และความเข้าใจในเรื่องของหลักจริยธรรมเป็นอย่างดี มองจริยธรรมตามลักษณะของพฤติกรรม ซึ่งอาจนำมาพิจารณาเพื่อช่วยให้มองเห็นคุณลักษณะทางจริยธรรมที่ชัดเจนขึ้นดังนี้

จุดมุ่งหมายของการสอนจริยธรรมตามแนวคิดของนักวัดผลและนักพฤติกรรมศาสตร์

ในวงการนักวัดผลทางการศึกษาของไทยยุคปัจจุบันมีผู้พยายามจำแนกองค์ประกอบและจุดมุ่งหมายของจริยธรรมไว้หลายแบบด้วยกัน ที่น่าสนใจ เช่น สงบลักษณะ (2525 : 2 - 3) ซึ่งกล่าวว่า การเรียนการสอนจริยธรรมที่ได้ผลดี จะต้องทำให้เกิดคุณสมบัติ 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย (cognitive domain) ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) และด้านทักษะพิสัย (psychomotor domain) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ โซติ เพชรชื่น (2524) ซึ่งกล่าวว่าการฝึกอบรมจริยธรรมมีขั้นตอน 3 ขั้นตอน คือ ขั้นการรับรู้จริยธรรม ขั้นมีเจตคติต่อจริยธรรม และขั้นแสดงออกหรือปฏิบัติหรือมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรม แนวความคิดดังกล่าวนี้เป็นไปตาม Taxonomic System ของบลูมและคณะ (Benjamin S. Bloom and Others) ซึ่งแบ่งจุดประสงค์ของวิชาต่าง ๆ ออกเป็น 3 ด้าน เพื่อประโยชน์ต่อการสอนของครู การพัฒนาหลักสูตร และการทดสอบ

นักวิจัยทางด้านพฤติกรรมศาสตร์ อันประกอบด้วยนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา อาจารย์มหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักวิจัยและอาจารย์ของสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ได้ทำการศึกษาอย่างกว้างขวาง เพื่อค้นหาคุณลักษณะอันเป็นสาเหตุหรือคุณลักษณะที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมของคนดี คนเก่ง โดย ดวงเดือน พันธุมนาวิน รวบรวมผลงานวิจัยเหล่านี้ อันเป็นผลการวิจัยในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ซึ่งศึกษากับเยาวชนและประชาชนชาวไทย อายุ 6 ถึง 60 ปี หลังจากได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ผลงานวิจัยเหล่านี้ ดวงเดือน พันธุมนาวิน จึงนำเสนอทฤษฎีจริยธรรมของคนไทยอันเกิดจากผลที่นักวิจัยไทยได้ศึกษากับคนไทย โดยให้ชื่อว่า “ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม” (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2531 : 12 - 28)

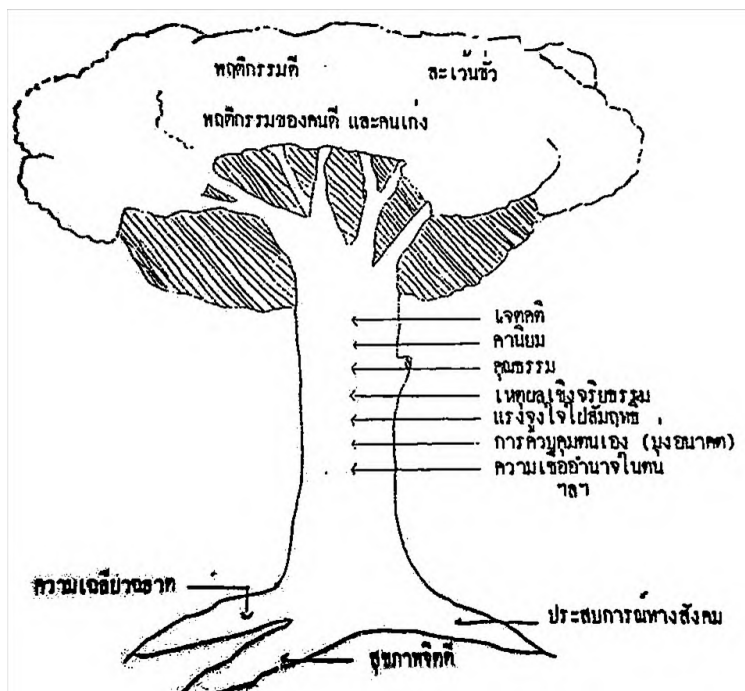
เนื้อหาสาระของทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม ประกอบด้วย 3 ส่วน ส่วนแรก คือ ดอกและผล แสดงถึงพฤติกรรมการทำดี ละเว้นชั่ว พฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวม ส่วนแรกนี้เป็นพฤติกรรมต่าง ๆ ที่รวมกันเข้าเป็นพฤติกรรมของ

พลเมืองดี พฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ และพฤติกรรมการทำงานอาชีพ
อย่างขยันขันแข็ง

ส่วนที่สอง คือ ส่วนของลำต้น อันเป็นสาเหตุทางจิตใจที่ทำให้เกิด
พฤติกรรมต่าง ๆ ในส่วนแรก ส่วนของลำต้นนี้ประกอบด้วยจิตลักษณะ 5 ประการ
คือ (1) เหตุผลเชิงจริยธรรม (2) การมุ่งอนาคตและการควบคุมตนเอง (3) ความเชื่อ
อำนาจในตน (4) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (5) เจตคติ คุณธรรม และค่านิยม

ส่วนที่สาม คือ ส่วนของรากแก้ว ซึ่งเป็นจิตลักษณะอีกกลุ่มหนึ่ง มี
3 ประการ คือ (1) สติปัญญา (2) ประสบการณ์ทางสังคม (3) สุขภาพจิต

จิตลักษณะทั้งสามนี้อาจใช้เป็นสาเหตุของการพัฒนาจิตลักษณะ
5 ประการที่ลำต้นของต้นไม้ก็ได้ และจิตลักษณะทั้ง 3 ประการนี้อาจเป็นสาเหตุ
ร่วมกับจิตลักษณะ 5 ประการในการใช้อธิบายทำนาย และพัฒนาพฤติกรรมของคนดี
คนเก่ง ส่วนที่เป็นดอกและผลได้อีกด้วย

ภาพที่ 2 ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม

(จาก ดวงเดือน พันธุนาวัน, 2531 12 - 28)

จากสาระโดยสรุปของทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า คุณลักษณะทางจริยธรรมของคนไทยที่สมควรได้รับการพิจารณาเพื่อพัฒนามีอย่างน้อย 8 ประการ ซึ่งครอบคลุมจริยธรรมทั้ง 3 ด้านที่นักวิจัยจริยธรรมและนักวิจัยกล่าวเน้นไว้ข้างต้น

สรุปสิ่งที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมายของจริยธรรมหรือการพัฒนาจริยธรรม

จากจุดมุ่งหมายของการจัดจริยศึกษาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรสมัยต่าง ๆ และที่นักวิจัย นักวัดผล นักพฤติกรรมศาสตร์ระบุไว้ อาจนำมาสรุปเปรียบเทียบกันได้ดังตารางที่ 2

จากการเปรียบเทียบดังกล่าวทำให้เห็นคุณลักษณะที่สอดคล้องกัน ได้แก่ คุณลักษณะที่เกี่ยวกับความรู้-ความคิด อันได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะ คุณธรรม จริยธรรม หรือสิ่งที่สังคมกำหนด เรียกว่าเป็นความรู้เชิงจริยธรรม ในส่วนของความรู้ความคิดนี้ยังมีลักษณะหนึ่งที่อาจแยกไปได้ก็คือ เหตุผลเชิงจริยธรรมหรือความสามารถในการตัดสินใจโดยใช้หลักการ-(เหตุผล)-ที่เหมาะสม คุณลักษณะที่สองได้แก่ คุณลักษณะที่เกี่ยวกับความรู้สึกและอารมณ์ ซึ่งได้แก่ เจตคติเชิงจริยธรรม การรู้สึกซาบซึ้ง การเห็นคุณค่าของศีลธรรม วัฒนธรรม และการทำดี คุณลักษณะที่สามได้แก่ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมอันหมายถึง การแสดงออกซึ่งการทำดี การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่สังคมยอมรับ การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมอันเหมาะสม แสดงตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

เมื่อระบุคุณลักษณะอันเป็นเป้าหมายของการจัดจริยธรรมได้แน่นอนชัดเจน ก็จะมีผลให้เกิดความชัดเจนในการพิจารณาเลือกและสร้างเครื่องมือวัดจริยธรรม และมีผลสืบเนื่องไปถึงความแน่นอนชัดเจน ความแม่นยำในการวัดการประเมินผลด้วย

ตารางที่ 2 จุดมุ่งหมายของจริยธรรม

จุดมุ่งหมายของ หลักสูตร อดีต-ปัจจุบัน	จุดมุ่งหมายตามแนวคิด ของนักวัดผลการศึกษา	จุดมุ่งหมายตามแนวคิด ของนักพฤติกรรมศาสตร์
1. เน้นการศึกษา พระธรรมวินัย ท่องจำ หวัชข้อธรรมะ 2. เน้นความรู้ความเข้าใจ ในศีลธรรม หวัชข้อธรรมะ คุณธรรมต่าง ๆ 3. เน้นการรู้จักคิดแก้ ปัญหา การรู้จักใช้เหตุผล	1. เน้นความรู้ความเข้าใจ ในเนื้อหาทางจริยธรรม	1. ความรู้เชิงจริยธรรม รู้ในเนื้อหาคุณธรรม ค่านิยม กฎ ระเบียบ กติกากฎเกณฑ์ของสังคม 2. เหตุผลเชิงจริยธรรม การมีหลักในการตัดสินใจ โดยใช้เหตุผลที่ถูกต้อง เหมาะสม
		3. มุ่งอนาคต และการ ควบคุมตนเอง 4. ความเชื่ออำนาจในตน 5. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์
4. เน้นการเห็นคุณค่า ของการทำดี ความ ซาบซึ้งในคุณค่าของ ศีลธรรม วัฒนธรรม	2. เน้นด้านความรู้สึกร และการมีเจตคติที่ดีต่อ จริยธรรม	6. เจตคติเชิงจริยธรรม ความรู้สึกรที่ดีต่อการทำดี การเห็นคุณค่าของการทำ ดี ละเว้นชั่ว
5. เน้นการแสดงออกซึ่ง พฤติกรรมอันเหมาะสม แสดงตนเป็นสมาชิกที่ดี ของสังคม 6. เน้นการฝึกมารยาท	3. เน้นการแสดงออก การปฏิบัติ หรือมี พฤติกรรมจริยธรรม	7. พฤติกรรมเชิง จริยธรรม การแสดงออก ซึ่งพฤติกรรมการกระทำดี ละเว้นกระทำชั่ว

จุดมุ่งหมายของ หลักสูตร อดีต-ปัจจุบัน	จุดมุ่งหมายตามแนวคิด ของนักวัดผลการศึกษา	จุดมุ่งหมายตามแนวคิด ของนักพฤติกรรมศาสตร์
		8. จิตลักษณะพื้นฐาน อันได้แก่ สติปัญญา ประสบการณ์ทางสังคม และสุขภาพจิต

*จุดมุ่งหมายตามแนวความคิดของนักพฤติกรรมศาสตร์ 8 ประการนี้ ปรับและจัดระบบใหม่จากทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม ซึ่งประกอบด้วยส่วนราก (3 ประการ) ส่วนลำต้น (5 ประการ) และส่วนดอก-ผล เพื่อให้การเปรียบเทียบเกิดความชัดเจนเข้าใจง่าย

สรุปท้ายบท

มีผู้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้หลายแบบด้วยกัน พอสรุปได้ว่ามี 2 แนวทางด้วยกัน แนวทางหนึ่งถือว่าจริยธรรมเป็นคุณลักษณะทางจิตอันเป็นเหตุของการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่ละเว้นชั่วของบุคคล อีกแนวทางหนึ่งถือว่าจริยธรรมเป็นระเบียบ กฎเกณฑ์ กติกา หรือเงื่อนไขภายนอกที่ทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมอันพึงปรารถนา

กระบวนการการเรียนการสอนโดยทั่วไปนั้นประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญ 3 ส่วน คือ การกำหนดจุดมุ่งหมาย การดำเนินการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล ซึ่งต้องจัดอย่างมีคุณภาพและสอดคล้องกันจึงจะทำให้บรรลุผลดี กระบวนการการเรียนการสอนจริยธรรมก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน

จุดมุ่งหมายของการจัดจริยศึกษาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันของไทย อาจแบ่งออกได้เป็น 5 ยุค 5 สมัย มีรายละเอียดหรือสิ่งที่ต้องการเน้นแตกต่างกันออกไป โดยที่ระยะแรกเน้นการศึกษาพระธรรมวินัย การท่องจำหัวข้อธรรมะ ต่อมาเปลี่ยนเป็นการเน้นความมีคุณธรรม การเสริมสร้างนิสัย ความประพฤติต่าง ๆ การรู้จักหน้าที่ทาง